

Ympäristöhuolet ja evakkopelot kaivoskritiikissä: Resurssiperiferiat maailmantalouden uhrialueina

Ari Aukusti Lehtinen¹

Jäsennän tässä katsausartikkelissa kaivoshankkeiden sosiaalisia ja ympäristöhaasteita Suomessa kolmen paikallisen kaivoskriittisen keskustelun osalta. Keräämästäni keskusteluaineistosta seulon esiin kaivosvarauksissa, malminetsinnässä, louhoslaajennuksissa sekä tuotannon päättymisessä ja jälkihoitossa tunnistettuja uhkia ja pelkoja. Aineisto sisältää huolipuhetta, jossa toistuvat elinehtojen kaventumisen, arjen epävarmuuden lisääntymisen, tulevaisuususkon murtumisen ja paikallisyhteisön kuihtumisen sekä ympäristöongelmien uhkakuvat. Kaivoskritiikistä nousee esiin pelko kaivosperiferioiden muuttumisesta maailmantalouden uhrialueiksi, joiden elinehdot määräytyvät kansainvälisten kaivosyhtiöiden ja näistä osinkotuottoa hakevien ammattisijoittajien odotusten mukaisesti. Samalla huolta kannetaan globaalin malmi- ja mineraalikysynnän hallitsemattomasta kasvusta sekä sen taustalla vaikuttavasta teknologiatekniikasta ja kaupungistumisen ylikulutuskierteistä.

Avainsanat: kaivoskamppailut, Misi Raa'an luonnontuhopuisto, pelkokuvastot, Pro Ylläs, Uraaniliike, yhteisöllinen huoli, ympäristökritiikki

Samu Pehkonen (2009) sukeltaa etnometodologisessa maantieteen väitöskirjassaan Pohjois-Norjassa sijaitsevan Sulitjelman entisen kaivosyhdyskunnan puhuntaan ja muistoihin. AS Sulitjelma Gruber laajeni 1900-luvun alussa Norjan suurimmaksi kaivokseksi ja maan toiseksi suurimmaksi teollisuuslaitokseksi. Kupari- ja rikkikiisua sekä sinkkiä tuottanut kaivos suljettiin huonon kannattavuuden takia vuonna 1991. Ratkaisuun vaikuttivat myös esiin nousseet ympäristö- ja terveysongelmat, varsinkin ilmansaaste päästöt ja raskasmetallivalunta vesistöihin. Kaivoksen alasajo johti paikallisyhteisön hiljenemiseen, joskin yhdyskunta on nykyisin pohjoisesta luonnosta ja kaivoshistoriasta kiinnostuneen matkailun merkittävä kohde. Haastattelujen tarkan keskusteluanalyttisen luennan avulla Pehkonen jäsentää arjesta käsin avautuvaa kaivosyhdyskunnan elettyä, kerrottua ja kuviteltua kehityskaarta.

Tässä puheenvuorossa tarkastelen samantapaista kaivoskehityksen kaarta Suomessa kolmen paikallisen kaivoskeskustelun pohjalta. Tosin toisin kuin Pehkonen, en pyri paikallisten äänenpainojen yksityiskohtaiseen luentaan vaan syvennyn kaivoskritiikkiin sisältyviin ajatuskulkuihin niiltä osin kuin niissä esitellään ja perustellaan kaivoshankkeisiin liittyviä uhkia ja pelkoja. Kohdennan tarkasteluni yhteisölliseen huolenkantoon, joka kiinnittyy kaivosvarauksiin, malminetsintään, louhoslaajennuksiin sekä tuotannon loppumiseen ja jälkihoitoon. Poimin aineistostani huolipuhetta, jossa käsitellään elinehtojen kaventumisen ja paikallisyhteisön kuihtumisen sekä ympäristökriisin kärjistymisen uhkakuvia. Tarkennan esitettyihin huoliin arjen epävarmuuden lisääntymisestä ja tulevaisuususkon murtumisesta. Ajattelen, että paikallisen kaivoskritiikin kantavana motiivina on jaetun ja totutun elämäntavan loppumisen mahdollisuuden kollektiivinen käsittely.

¹ FT, emeritusprofessori, Itä-Suomen yliopisto, <ari.lehtinen@uef.fi>

Näin ollen etenen Pehkosen väitöskirjassaan kritisoiman näkökulmasidonnaisen tutkimuksen mukaisesti, siis arjen ja maallikkomaantieteen ehtoja ylittäen. Toisin kuin etnometodologisessa tutkimuksessa, jossa keskitytään arkioloista kumpuavan kerronnan tilanteiseen tulkintaan, rajaan kiinnostukseni huolikiemppuihin ja pelkokuvastoon kaivoskritiikissä.

Kolme tapaustani ovat seuraavat: (1) Pohjois-Karjalassa Kolin alueella jo lähes kaksikymmentä vuotta jatkunut uraanin etsinnän ja valtausvarausten vastainen kamppailu on viestittänyt asukkaiden sekä kulttuuri- ja ympäristöväen peloista liittyen uraanilouhinnan tuhoisiin seurauksivaikutuksiin. (2) Hannukaisen kaivoskiista Länsi-Lapin Kolarissa Yllästunturin maisemissa on nostanut esiin porotalouden, matkailuelinkeinon ja ympäristötoimijoiden huolet peruuttamattomista alue- ja ympäristömuutoksista vuosina 1975–1990 toimineen rautamalminlouhoksen uudelleenavaamisesta. Nyt kaivoshankkeen tavoitteena on rautamalmin lisäksi kupari- ja kultaesiintymien hyödyntäminen. (3) Vuonna 1975 lopetetun Kemijärven Misi-Raa'an rautakaivoksen ympärillä on ryhdytty kulttuurityöhön, jossa hylättyä kaivosmaisemaa elvytetään potentiaalisena luonnontuhopuistona ja samalla eksoottisena matkakohteena dystopiaan. Lopun aikojen tutkijana (ks. Lehtinen 2014; 2019; 2025) osoitan, kuinka malmioiden varauksien, etsinnän ja hyödyntämisen kritiikki nojaa kertyneeseen kriisitietoisuuteen ja kehityskritiikkiin, jossa yhteisöllinen kokemustieto ja tiedeperustainen planetaarinen kriisitieto kietoutuvat yhteen syväksi huolipuheeksi kärjistyistä alue- ja ympäristöriskeistä ja sen mukaiseksi toiminnaksi. Lopulta osoitan, kuinka kaivosten alasajon jälkeen on mahdollista luonnontuhopuistohankkeen mukaisesti kerryttää kokemustietoa hiljennneessä maisemassa, konkreettisesti kaivoskuilun reunalla mutta samalla myös vertauskuvallisesti tunteuttomana äärellä, planetaarisen hätätilan (mielen)maisemassa.

Näin avautuvat lopun ajan huolikiemput olen koonnut valitsemiini kaivoshankkeiden kritiikeistä. Tapaukset toimivat kuitenkin vain esimerkinomaisina viitteinä siitä päällekkäystä kehityskulusta, jossa Suomea asemoidaan yhä määrätietoisemmin Euroopan unionin malmin ja mineraalikartoilla strategiseksi raaka-ainevarannoksi. Korostan, että kolmen kaivospauksen valikoituminen tarkasteluun on jossain määrin sattumanvarainen: olen vain tarttunut kohtaamiini haasteisiin ja kutsuihin. Aineistoni olen koonnut osallisuuteni pohjalta. Uraaniliikkeen edesottamuksia olen seurannut lähietäisyydeltä Kohtuus vaarassa -liikkeen (<https://www.kohtuusvaarassa.com/>) aktiivina vuodesta 2009 lähtien. Kiinnostukseni Hannukaisen tapaukseen on alkuaan, 1980-luvulla, Ylläksen ja Aakenustunturin alueen maastohiihtoretkien ja sen jälkeisen satunnaisen seurannan virittämää vaikkakin asetelma täsmentyi Sanna Hastin (2021) Hannukaisen kiistaan liittyvän väitöstutkimuksen arvioinnin myötä. Misi-Raa'an luonnontuhopuistohankkeeseen kutsun vuonna 2021 saatua syvennyin hiljennneen kaivoksen paikalliseen ja symboliseen lopun ajan maisemaan.

Näin esimerkiksi, kuten jatkossa osoitan, Uraaniliikkeen esittämä arvostelu uraanin kaivosvarauksista ja etsintäluvista Kolilta avautuvan kansallismaiseman reunamilla kertoo syvästä huolesta paikallisen elämänpiirin tuhoutumisesta mutta myös lähtökohtaisesta epäluottamuksesta ydinvoimateknologiaan ilmasto- ja energiaratkaisuna. Samantapaisesti Pro Ylläs -liikkeen ja muiden tahojen esittämä Hannukaisen kaivossuunnitelmien vastustus Pallaksen-Ylläksen kansallispuiston maisemissa kumpuaa luontomatkailu- ja paliskuntatalouden kur-

jistumisen peloista sekä EU-vetoisen kaivostrategian ja lopulta kasvavan malmi- ja mineraalikysynnän planetaarisista tuhovaikutuksista maailmantalouden raaka-ainevyöhykkeillä (Exner ym. 2015; Sörlin 2023; Kangas ym. 2025). Omalla tavallaan sitten Misi-Raa'an luonnontuhopuistohanke tavoittelee aikamatkailukokemusta hiljenneen kaivoksen historiaan ja etenevän planetaarisen luonnontuhon lopunaikoihin.

Seuraavassa kokoon näitä huolikimppuja kuhunkin kolmeen kaivostapaukseen liittyvän kritiikin pohjalta. Poimin aineistosta viittaukset pelkoihin paikallisten elämäntapojen pakotetusta vetäytymisestä tai päättymisestä. Puheenvuoron lopuksi kokoon huolikiput yhteen ja jäsenen esitettyyn kaivoskritiikkiin sisältyviä yleisempiä pelkoja kaivosseutujen muuntumisesta elinkelvottomiksi tuhoalueiksi, maailmantalouden ylikulutuksen uhrialueiksi. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa ensin mainittua kehityskulkua on ajoittain kuvattu termillä *topocide* (Porteous 1988), viimeksi mainittuun on viitattu ennen muuta *ecocide*-käsitteellä (Mustonen & Lehtinen 2024).

Uraaniriskit Pohjois-Karjalassa

Pohjois-Karjalan Uraaniliikkeen *Pekkerelli*-lehdessä (2009) enolainen, sittemmin Lappiin muuttanut runoilija Tapani Tavi pohtii, kuinka uraanin kaivamisen pelko on johtanut siihen, että maiden ja tilojen hinnat ovat romahtaneet. Hänen mukaansa aluetta kuoleetaan uraanisuunnitelmilla valmiiksi kaivosteollisuuden tarpeisiin. ”Talot eivät käy kaupaksi. Kesämökien arvo alenee,” tuskailee Tavi ja arvelee, että nuoret perheet jättävät muuttamasta seudulle kaivosuhkan takia. Silloista uraanihanketta ajaneen Areva-yhtiön Suomen maajohtaja Osmo Kaipainen kommentoi tällaisia huolia uraanipaneelissa Enossa: ”Meillä on Suomessa se hyvä puoli, että pinta-alaa riittää ja vaihtoehtoisia asuinpaikkoja myös.” (*Pekkerelli* 2009, 3; Kainulainen & Aho 2019, 71.) Muusikko-toimittaja-kirjailija Suonna Kononen kirjoitti samaan *Pekkerelli*-lehteen (2009, 6), että uraanipaneelissa oli kuuntelemassa ihmisiä, jotka asuttavat jo yhdeksännessä polvessa sukutilaa, jota uraanikaivostoiminta nyt uhkaa. Areva-tyrmistys olikin sitä luokkaa, että maakunnan sanomalehti *Karjalainen* otsikoi haarakonttorin johtajan viestin etusivullaan: ”Evakko on yksi vaihtoehto!” (mt., 3) ja äityipä Kononen tekemään Kaipaisen kannanotosta Volkswagen-yhtyeelleen raidankin *Atomiveisuja*-levylle.

Sieniyrittäjä Loreno Dalla Valle ilmaisi samaisessa *Pekkerelli*-lehdessä, että sienimaakunnan maine menee, jos uraania kaivetaan parhailta tattimailta (mt., 3). Kolin matkailuyhdistys korosti lehdessä, että Kolin alue on maisemien ja luonnon puolesta Suomen tunnetuimpia matkailukohteita, ja ”radioaktiivisten kaivosmineraalien esilletuominen etsimis- ja kaivos-toimintana merkitsee tuntuvaa imagohaittaa alueen matkailuelinkeinotoiminnalle” (mt., 4). Syntyperäinen enolainen, nyt jo edesmennyt kirjailija ja kulttuurivaikuttaja Kari Tahvanainen toivoi samaisessa *Pekkerelli*-lehdessä (mt., 5), että ”samaa hengen ja ruumiin leipää saisivat pureskella niin heimolaiseni kuin junan tuomatkin, hamaan tulevaisuuteen. Ilman säteilyä, syöpää, masentavaa maisemaa, loukattua luontoa, ilman kaivoskenttiä, kuun kamaraa.” Ja vieläpä piispa Wille Riekinen muistutti, että on epäviisasta tuoda uraanikaivoshankkeita lähelle asutusta, pohjavesiä ja antoisia marjastus-, sienestys- ja riistamaita (mt., 7). Myös Enon kirkkoherra Armi Rautavuori kirjoitti, että uraanikaivoksen avaamisen uhka on ollut

järkyttävä uutinen hänen synnyinseudulleen ja korosti, että ”maakuntamme ei ole uhrialue muulle Euroopalle ja maailmalle” (mt., 5).

Pohjois-Karjalan Uraaniliikkeen myötä vuonna 2009 syntynyt Kohtuus vaarassa -kansalaisliike on pitänyt kaivoshuolia esillä koko toimintansa ajan. Liikkeen mukaan kaivostointa ei voi nykyisellä tavalla olla erityisasemassa muihin maankäyttömuotoihin nähden. Kaivosmanifestissaan (Linjama & Kainulainen 2015, 98–99) liike esittää, että ”pohjaveden ehdottoman pilaamiskiellon tulee aidosti sitoa kaivoksia ja viranomaisia. Yksikään järvi tai muu vesistö ei saa kaivostoiminnan vaikutuksesta menettää luontaisia ominaisuuksiaan eikä tuottavuuttaan”. Uraani- ja Kohtuus vaarassa -liikkeiden aktiivi, ekoteologi Pauliina Kainulainen (2019) asettaa uraanikritiikin ydinhuoliksi radioaktiivisen pölyn, myrkyttyvät vedet ja lähes ikuisesti säteilevät jätteet. Hän myös kummastelee, että ”ihminen saa kaivaa maasta mitä haluaa ja ottaa riskin, että radioaktiivinen saaste vaikeuttaisi ihmisten ja eläinten elämää monen kymmenen tuhannen vuoden ajan” (mt., 65). Samassa yhteydessä hän korostaa, että maa on pyhä ja siksi sitä suojaa tietty koskemattomuus, jolloin pidäkkeetön luonnon tasapainoon puuttuminen on kohtuutonta.

Uraaniliikkeen kampanjointi tupailtoineen, mediatiedotteineen, taidetapahtumineen, retkineen, vetoomuksineen, kirjelmineen, nimienkeruineen ja oikeusvalituksineen johti lopulta, vuonna 2013, kaivosyhtiön vetäytymiseen uraaninetsinnästä Kolin alueella. Uraanihuoli nousi kuitenkin 2020-luvulla uudestaan esille Pohjois-Karjalassa, nyt Mineral Explorations Network -yhtiön Kolin alueen kaivosvarausten sekä niille Turvallisuus- ja kemikaaliviraston (Tukesin) myöntämien lupien myötä. Liikkeen kampanjateemat ja toimintatavat otettiin taas käyttöön, eksistentiaaliset uraaniriskit nousivat jälleen pintaan, myös pelot evakkoon joutumisesta (Valitus... 2022; Kauhanen 2024).

Ylläksen avohaava

Hannukaisen avolouhokseksi suunniteltu kaivoshanke Länsi-Lapissa on vuonna 2005 alkaneiden uusien kallioperätutkimusten jälkeen kohdannut kovaakin arvostelua, jonka takia se on joutunut useaan otteeseen vetäytymään ja korjaamaan linjaansa. Toistaiseksi se on kuitenkin aina noussut uudestaan esityslistoille. Paliskuntain yhdistyksen Sanna Hast (2021, 72) viittaakin Lapin luonnonvaraistumista käsittelevässä väitöskirjassaan Hannukaisen kaivoksen ajoittaiseen ”uinuvaan”, epätietoisuutta ylläpitävään läsnäoloon. Vuonna 2017 kaivoshanke sai vastaansa oikeusvalituksen, jonka nostivat Suomen luonnonsuojeluliitto, Muonion paliskunta ja ryhmä paikallisia yrityksiä. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus vastasi valitukseen vuonna 2020 kumoamalla kaivospiirin ja palauttamalla sen uuteen valmisteluun. Oikeuden perusteluissa viitattiin asianosaisten kuulemiseen ja lupa-asioihin liittyviin puutteisiin.

Kaivoshanke on pysynyt esillä tämän jälkeenkin, mikä on tarkoittanut epävarmuuden jatkumista porotaloudessa, luontomatkailussa ja ympäristöväen keskuudessa. Pro Ylläs -liike on pyrkinyt eri tavoin vaikuttamaan kuntapäätöksentekoon, muun muassa luovuttamalla kunnanhallitukselle kaivosta vastustavan 51 000 nimen adressin syksyllä 2019. Kolarin kunta voisi voimassa olevan kaivoslain mukaisesti estää kaivoksen avaamisen kaavaratkaisuun, mutta kunta kuitenkin antoi tukensa kaivoshankkeelle vuoden 2021 osayleiskaavassa. Mikko Lip-

ponen, kolarilainen yrittäjä ja sitoutumaton paikallispoliitikko arvostelikin heti kovin sanoin kaavaa ja ennusti uutta oikeusprosessia: ”[...] kaava on monilta osin puutteellinen ja suoraan lain vastainen. Ja näin ollen se tulee bumerangina takaisin oikeusasteissa” (Lipponen 2021). Uuden valituksen pohjalta Hallinto-oikeus kumosikin kaavan (Tolppi ym. 2024), josta päätöksestä Kolarin kunta on hakenut *Lapin Kansan* (Sallinen 2024b) uutisoinnin mukaan valituslupaa korkeimmasta hallinto-oikeudesta. Saman lehden mukaan myös Hannukainen Mining on luvannut jatkaa kaivoksen suunnittelua (Sallinen 2024a). Erityisesti kriitikoiden, joihin myös Luonnonvarakeskus ja Rajajokikomissio lukeutuvat (Hast 2021, 83), huoli kytkeytyy porolaidunten ja luontomatkailun menetyksiin mutta myös yleisemmin Ylläksen maiseman ja koko laajan valuma-alueen ympäristömuutoksiin, viime kädessä Natura-suojellun Tornion-Muonionjoen vesistön tilaan.

Luontomatkailuyrittäjät ovat arvostelleet kovin sanoin suunnitelmia Hannukaisen avaamisesta. Jaettu ymmärrys on, että ”matkailu on se elinkeino mistä Kolari elää” ja jopa pelätään, että Ylläs menettäisi kaivoksen myötä luontomatkailun (Hast 2021, 79, 92). Matkailuelinkeinon jatkuvuuteen ei luoteta kaivoksen avaamiseen jälkeen. Osa ohjelmapalveluyrittäjistä kokeekin, että ”väistyminen kaivoshankkeen läheisyydestä on yksinkertaisesti ainoa vaihtoehto” (Hast 2021, 77). Lisäksi kielteisiä vaikutuksia arvioidaan syntyvän Hannukaisen kylälle sekä Äkäsjokivarren loma-asutukselle ja virkistyskäytölle, muun muassa maan ja kiinteistöjen arvomuodostuksen osalta. Myös taimenen kutu vaarantuisi Äkäsjoeissa (mt., 88, 90). Pro Ylläksen (2021) mukaan etäisyys avolouhoksen eteläreunasta Äkäsjokeen olisi vain 150 metriä. Puhtauden ja erämaisyyden mielikuvat ovatkin erityisen kriittisiä Yllästunturin matkailun kehittämisessä. Porotalouden osalta asetelma on yhtä lailla kriittinen. Muonion paliskunnan laitumet ovat jo nykyisellään monin paikoin muun maankäytön rajaamat ja kaivoksen myötä laidunluetta menetettäisiin lisää, myös laidunaitarakenteita jäisi kaivosalueelle. Pro Ylläksen (2021) arvion mukaan laitumia häviäisi 200 km² Hannukaisen kaivosalueen alta. Poronhoitajien kokemukset kaivoksen aiemmasta toiminnasta kertovat porojen juuttumisesta ja hukkimisesta rikastushiekka-altaisiin ja lisääntyvistä liikennevahingoista (Hast 2021, 84). Melu- ja pölyvaikutukset ja pohjaveden alenema tulisivat myös vaikuttamaan poronhoitoon. Yleisesti sopeutuminen kaivokseen tarkoittaisi paliskunnalle lisätyötä ja -kustannuksia (mt., 85, 91).

Kemijärvellä, kuilun reunalla

Kemijärven Misi-Raa’an hylätyn kaivoksen yhteyteen ideoitu luonnontuhopuistohanke haluaa herätellä ”kolonisaation, ekstraktion, luonnontuhon ja ekosurman etenemiseen. Puiston tarkoituksena on tehdä näkyväksi kaivostoiminnan luonne ja vaikutukset ympäristölle” (Söderlund 2021). Misi-Raa’an puistoaktiivin Patrik Söderlundin mukaan ”vierailu puistossa tarjoaa mahdollisuuden pohtia yhteistä vastuutamme maapallosta ja ilmastosta” (ma.). Samassa yhteydessä hän korostaa, että tiedollinen ymmärrys ympäristökriisistä saa kokemuksellisen vahvistuksen pysähdyksessä kaivoskuilun partaalla.

Näin hylätyn kaivoksen ajatellaan luonnontuhopuistona tarjoavan kävijöilleen mahdollisuuden ympäristökriisin kokemukselliseen käsittelemiseen. Puistoidean taustalla on huoli, että ilmastohätätilan, luontokadon, saastumisen ja luonnonvarojen ylikäytön mukainen pla-

netaarinen kriisi on ihmiskunnalle ja koko planeetalle täysimittainen eksistentiaalinen uhka. Maa niin ihmisen kuin muidenkin 'maalaisten' kotina on käymässä asuinkelvottomaksi. Tilannearviona on, että kriisin vakavuuden sisäistämisessä olemme perusteellisesti myöhässä, ja tästä hitaudesta vapautumiseen tarvitsemme kokemuksellista vahvistusta, esimerkiksi juuri kurkistamista luonnontuhoon (Söderlund 2021). Käynti Misi-Raa'an puistossa on käynti reunalla, rajatilassa: hiljennessä maisemassa. Se on matka lopunajan olosuhteisiin (Rahkola 2021; Lehtinen 2025).

Hylätyn kaivoksen äärellä on puistoaktiivien mukaan siis mahdollista tunnistaa täystuhoon enteitä, siellä voi kohdata asumiskelvottoman maan estetiikan, mutta siellä voi aistia myös 'paikallisen lopun' läsnäolon: rautakaivoksen lakkauttamisen jälkeisen hylätyn maiseman, hiljaisen mainarikylän. Rautamalmituotannon sesonkiaika antoi Raajärven alueelle lupauksen kehityksestä. Avolouhos, kaivosrakennukset, kaivoskylä ja Misin rautatieasema rakentuivat osaksi sotien ja sotakorvausten jälkeistä nousun ja luottamuksen yhteiskuntaa. Suomessa elettiin uutta alkua. Raajärven kaivos ei pitkään pysynyt kehityksen kerkassa, ja myös koko kansakunta sai kolauksen kehityssukoonsa suuren rakennemuutoksen ja 1970-luvun energiakriisien myötä.

Hylätty kaivos siis symbolisoi myös suomalaisen yhteiskunnan liikkeitä kehityslupaus-ten ja takaiskujen vuorottelussa. Teollistumisen työnjako on varannut valtaosan maapinta-alastamme raaka-ainealueiksi; metsäteollisuuden ja kaivoshankkeiden resurssiperiferiaksi (Knuuttila ym. 2013). 2000-luvulla vahvistunut uusteollistamisen linja on edelleen syventänyt takamaittemme alusmaa-asemaa (Suopajarvi 2015). Vallitsevat kaivos- ja metsäbiotalouden painotukset sitovat luonnonvarantomme tuotantoketjuihin, joiden arvonnäkökulmasta huolehditaan merkittävässä määrin maamme rajojen ulkopuolelle (Kellokumpu & Säynäjäkangas 2020; Kotilainen 2021). Ketjun alkulähteet pelkistyvät resurssialueiksi, joiden sesonkijakso on riippuvainen maailmanmarkkinahintojen suhdanteista ja kansainvälisten sijoittajien mielenliikkeistä.

Malmimaakunnat uhrialueina

Edellä kootussa kaivoskriitikissä päällimmäinen huoli on paikallisen elinvoiman ja elämäntavan jatkuvuudesta. Pelätään resurssiperiferioiden muuttuvan uhrialueiksi muulle Euroopalle ja maailmalle. Kyseessä on aluekriisiin, loppuun vietyä *topocide*-tuhoon viittaava huolikipu. Myös kaivosten aiheuttamia luontotuhoja pelätään, ja tämä *ecocide*-huolikipu kytkeytyy edellä esitellyissä tapauksissa ennen muuta uraani- ja ydinenergiatuotannon riskeihin sekä pohjoisen maiseman ja vesistöjen turmeltumiseen. Uraanivaraukset ja -etsintä hahmottuvat Uraaniliikkeelle paikallisina ja planetaarisina ympäristöuhkina, Ylläs-liikkeen ympäristöhuolet nostavat esiin kaivosten suotovesien huonon hallinnan vaikutukset koko Tornion-Muonionjoen vesistöalueella.

Kaivoshankkeet myös tiedetään rajallisiksi, kysehän on uusiutumattomien luonnonvarojen kertaluonteisesta käyttöönotosta. Sesonkimainen louhintajakso kuitenkin varjostaa ja rajaa paikallisia elinoloja ja -keinoja monin tavoin. Tämän lisäksi, kuten edellä on tullut ilmi, kaivoshankkeet rasittavat kohdealueitaan jo malmion varausvaiheessa kuten myös kaivostoi-

minnan päätyttyä, mahdollisesti pitkäaikaistenkin jälkiseurausten ja -hoitojen sekä niihin liittyvien kustannusvastuiden jakautumisen mukaisesti. Alue- ja ympäristömuutokset voivat olla pysyviä ja kohtalokkaita. Kaivoskriitikot ovat tietoisia maailman malmi- ja mineraaliki-synnän kasvupaineista sekä suomalaisen kaivossääntelyn heikosta tasosta, ja tässä asetelmassa kaivoshankkeet viittaavat epätoivotun kehityksen mahdollisuuteen, riskeihin elinolojen ja -ehtojen murtumisesta. Niiden pelätään johtavan paikallisyhteisön kuihtumiseen ja evakopakkoon, mutta niiden kritiikissä on mukana myös yleisempi huoli kestävämmästä kehityksestä eri puolilla maailmantalouden uhrialueilla. Varoittavia esimerkkejä kaivosseutujen painajaisista meillä ja muualla on kertynyt paljon (Björn 2014; Exner ym. 2015; Kauppinen & Oinaala 2016; Lyra 2021; Martinez-Alier 2021; Halmeenpää & Hyryläinen 2025). Maailmantalouden kaivosperiferioissa alue- ja ympäristökriisien kierteet syvenevät ja vaatimukset oikeudenmukaisemman hyötyjen ja haittojen jaon puolesta kiihtyvät. Osa resurssiperiferioista on käymässä elinkelvottomiksi.

Uhrialueiden jaetun ahdingon taustalla vaikuttavat teknologiakehityksen ja planetaarisen urbanisaation (Berglund 2022; Ala-Mantila ym. 2022; Lehtinen 2024) luomat malmi- ja mineraaliki-synnän paineet. Kaivosperiferian haavoittuvuuden rinnalla kyse on näin ollen myös nykymuotoisen suurkaupungistumisen ja korkeateknologisen kehityksen planetaarise-
sta kestävämmästä. Malmien ja mineraalien kasvaneet tuotanto- ja jalostusvirrat koh-
taavat planeettamme rajallisuuden. Teknologisoitumisen volyymi on jo nyt sitä luokkaa, että
sen raaka-aineperustan varmistaminen tulee lähitulevaisuudessa tuottamaan yhä syveneviä
paikallisia ja maailmanmitassa kasautuvia ongelmia. On selvää, että maapallon uhrialueet
joutuvat lujille tällaisten kysyntäpiikkien paineen alla.

Myös puheenvuoroni alussa esille nostamaani Sulitjelmaa, jota Samu Pehkonen tutki
väitöstyössään, voi pitää maailmantalouden uhrialueena. Kaivoksen 104 toimintavuoden ku-
pari-, rikkikiisu- ja sinkkituotanto kulkeutui maailmalle, toi töitä ja toimeliaisuutta Poh-
jois-Norjaan mutta samalla langetti lähiseuduilleen pitkän varjon. Alkuperäiset saamelais-
suvut joutuivat vetäytymään vanhoilta nautinta-alueiltaan. Sulaton rikkisavut aiheuttivat
ympäristö- ja terveysongelmia kaivosyhdyskunnan asukkaille. Lisäksi kaivoksen raskas-
metallivalunta ja sivukiviläjäytys tuhosivat läheisen Langevannet-järven. Pehkosen (2009, 140)
sanoin: ”Ennen kaivostoiminnan alkua syvässä ja kalaisassa järvestä on nykyisin syvyyttä par-
haimmillaan muutamia metrejä, ja järveen kaivoksesta valuvat raskasmetallit estävät kaivos-
toiminnan aikana tuhoutuneiden kalakantojen palautumisen.”

Esittelemäni kotimaisen kaivoskritiikin mukaan on pelättävissä, että Suomen itäiset ja
pohjoiset maakunnat ovat ajautumassa uhrialueiksi maailmantalouteen, jossa tahdin määrää-
vät kansainväliset kaivosyhtiöt ja näistä osinkotuottoa odottavat ammattisijoittajat. Työnja-
koa on ollut omiaan vahvistamaan vastikään uudistettu ja taas uudistuksen kohteena oleva
kaivoslakimme, joka takaa kansainvälisesti vertaillen varsin vapaat kädet ylikansallisille toi-
mijoille (Helle 2021). Viimekädessä kysymys on siitä, hyväksytäänkö Suomen malmimaa-
kuntien syvenevä rooli raaka-aineteollisena resurssiperiferiana vai suositaanko vakiintuneita
elinoloja ja -keinoja. Viime mainittu vaihtoehto ei tietenkään sulje pois hallitun kaivostoi-
minnan ja siihen liittyvän jatkojalostuksen, tutkimuksen ja koulutuksen vahvistamista maail-
mantalouden reuna-alueilla.

Lähteet

- Ala-Mantila, Sanna, Tuuli Hirvilampi, Salla Jokela, Markus Laine & Mikko Weckroth (2022): ”Kaupunkien rooli kestävyysmurroksessa”. *Terra*, 134(4), 225–239. <https://doi.org/10.30677/terra.116456>
- Berglund, Eeva (2022): ”Metsätalous ja tietotalous kaupungistuvassa Suomessa”. *Alue ja Ympäristö*, 51(2), 135–144. <https://doi.org/10.30663/ay.121969>
- Björn, Ismo (2014): ”Rikkiä, sumppia ja syanidia. Outokummun jätevedet ja lähiluonto”. Teoksessa: I. Björn (toim.) *Ikmeellinen luonto. Kirjoituksia luonnoista*. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 16.
- Exner, Andreas, Christian Lauk & Werner Zittel (2015): ”Sold futures? The global availability of metals and economic growth at the peripheries”. *Antipode*, 47(2), 342–359. <https://doi.org/10.1111/anti.12107>
- Halmeenpää, Hanna & Vesa Hyyryläinen (2025): ”Näkökulma: Terrafamen röyhkeys yllätti ympäristöjärjestönkin”. Suomen luonnonsuojeluliitto, 19.2.2024. <https://www.sll.fi/ajankohtaista/nakokulma-terrafamen-royhkeys-yllatti-ymparistojarjestonkin/>, 9.4.2025.
- Hast, Sanna (2021): *Yhteensovittamattomat luonnonvarat? Tutkimus Lapin luonnonvaraistumisesta*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 323. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-285-6>
- Helle, Kaija (2021): ”Kaivoslaki kuriin ja hinta kaivannaisille”. *Kansan Uutiset*, 1.4.2021. <https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/4476259-kaija-helle-kaivoslaki-kuriin-ja-hinta-kaivannaisille>, 9.4.2025.
- Kauhanen, Hannu (2024): ”Uraanikaivosten vastainen kansalaisaktivismi aktivoituu jälleen Enossa ja Kontiolahdella”. *Karjalainen*, 6.10.2024. <https://www.karjalainen.fi/paikalliset/7971717>, 9.4.2025.
- Kainulainen, Pauliina & Markku Aho (2019): ”Jättäkää Pohjois-Karjalan uraani minne se kuuluu”. Teoksessa: T. Linjama, M. Aho, P. Kainulainen & R. Simola (toim.) *Kohtuus pamphletti. Elonkirjo edellä*. Into Kustannus Oy.
- Kainulainen, Pauliina (2019): *Suuren järven syvä hengitys. Luontosuhde ja kokonainen mieli*. Kirjapaja.
- Kangas, Anni, Kristiina Silvan & Assel Doolotkeldieva (2025): ”Kriittiset raaka-aineet geopolitisoituvat Keski-Aasiassa”. *Politiikasta.fi*, 5.3.2025. <https://politiikasta.fi/kriittiset-raaka-aineet-geopolitisoituvat-keski-aasiassa/>
- Kauppinen, Juha & Sampsa Oinaala (2016): *Talvivaaran vangit*. Siltala.
- Kellokumpu, Ville & Janne Säynäjäkangas (2020): ”Biotalous vai kuitupuukapitalismia?”. *Politiikasta.fi*, 14.10.2020. <https://politiikasta.fi/biotalous-vai-kuitupuukapitalismia/>
- Knuuttila, Seppo, Helmi Järviluoma, Anne Logren & Risto Turunen (toim.) (2013): *Syrjäkylän idea. Kulttuurianalyseja Ilomantsista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kotilainen, Juha (2021): *Resource extraction, space, and resilience*. Routledge.
- Lehtinen, Ari Aukusti (2014): ”Arktinen pohjoinen ja maailmanlopun mytologia”. Teoksessa: S. Knuuttila & U. Pielä (toim.) *Ympäristömytologia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Ari Aukusti (2019): ”Associations of the edge: Arctic imaginaries”. *Norsk Geografisk Tidsskrift–Norwegian Journal of Geography*, 73(3), 168–178. <https://doi.org/10.1080/00291951.2019.1634145>
- Lehtinen, Ari Aukusti (2024): ”Posthumanist land- and lifescapes”. Teoksessa: M. Jones, A. Strecker, G. Setten & D. Mitchell (toim.) *Landscape, Law and Justice – 20 years*. Kungliga Vitterhets Historia och Antikvitets Akademien, 147–161.
- Lehtinen, Ari Aukusti (2025): ”Kuulun reunalla. Kurkistus ympäristömyyttien aikatilaan”. (käsikirjoitus).
- Lipponen, Mikko (2021): ”Kolarin kunnanhallituksen päätös on aiheuttanut huolta ympäri maailman”. Pro Ylläs, 4.5.2021. <https://proyllas.fi/wp/mean-blogi/mielipide/kolarin-kunnanhallituksen-paatos-on-aiheuttanut-huolta-ympari-maailman/>, 12.2.2025.
- Lyra, Mariana Galvao (2021): *Against the plunder of our ores. The anti-mining movement in Brazil between 2013–2017*. Itä-Suomen yliopiston julkaisuja, yhteiskunta- ja kauppatieteiden alan väitöskirja. <https://erepo.uef.fi/items/53fcb20f-baaa-4834-8a58-2d8a834d62ce>

- Martinez-Alier, Joan (2021): "Mapping ecological distribution conflicts: The environmental justice atlas". *The Extractive Industries and Society*, 8(4), 100883. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2021.02.003>
- Mustonen, Anna & Ari Lehtinen (2024): "Tutkijat ympäristötoimijoina. Kokemuksia ympäristöpolitiikan oikeudellistumisesta ja politiikkapakaisuudesta". Teoksessa: M. Santaaja, E. Berglund, R. Sairinen, L. Peltonen, P. Heikkurinen & C. Casi (toim.) *Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus. Monitieteisen alan muotoutuminen Suomessa 1994–2024*. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura ry.
- Pehkonen, Samu (2009): *Maan kuvailemisen taito. Harjoituksia etnometodologisesta maantieteestä*. Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 95.
- Pekkerelli (2009): Pohjois-Karjalan uraanikaivosten vastaisen kansalaisliikkeen lehti.
- Porteous, Douglas (1988): "Topocide: The annihilation of place". Teoksessa: J. Eyles & D.M. Smith (toim.) *Qualitative methods in human geography*. Polity Press, 75–93.
- Pro Ylläs (2021): Pro Ylläs – Ylläs ilman kaivoksia. Proylläs -kotisivut. <https://proyllas.fi/wp/>, 12.2.2025.
- Rahkola, Kaisla (2021): *Menneisyyden jäljet – maisemahistoriallinen kertovuus Misi-Raa'an luonnontuhopuistossa*. Aalto yliopisto, maisema-arkkitehtuurin diplomityö.
- Sallinen, Milla (2024a): "Hannukainen Mining aikoo hakea ympäristölupaa uudelleen: 'Kolmas kerta toden sanoo'". *Lapin Kansa*, 19.9.2024. <https://www.lapinkansa.fi/hannukainen-mining-aikoo-hakea-ymparistolupaa-uude/11337001>, 1.10.2024.
- Sallinen, Milla (2024b): "Kolarin kunta hakee valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta Hannukaisen alueen osayleiskaavapäätöksen kumoamisesta". *Lapin Kansa*, 28.5.2024. <https://www.lapinkansa.fi/kolarin-kunta-hakee-valituslupaa-korkeimmalta-hall/8135487>, 1.10.2024.
- Suopajärvi, Leena (2015): "Suomalainen luonnonvarapolitiikka ja paikallisuuden hajoaminen". *Acta Lapponica Fenniae*, 26, 94–105.
- Söderlund, Patrik (2021): "Misi-Raa'an luonnontuhopuisto". Julkaisematon käsikirjoitus.
- Sörlin, Sverker (toim.) (2023): *Resource extraction and Arctic communities. The new extractivist paradigm*. Cambridge University Press.
- Tolppi, Anni, Eeva Kuivas & Riika Rautiainen (2024): "Uusi takaisku kiistellyssä Hannukaisen kaivoshankkeessa: hallinto-oikeus kumosi kaivoksen osayleiskaavan lainvastaisena". *Yle uutiset*, 30.4.2024. <https://yle.fi/a/74-20086535>, 4.3.2025.
- Valitus... (2022): Valitus Itä-Suomen hallinto-oikeudelle Kolin alueen varausilmoituksesta. Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piiri, Kansalaisten kaivosvaltuuskunta – MiningWatch Finland & maanomistaja Juuassa varausalueella 27.5.2022.

Mining Peripheries as Sacrifice Zones: Ecocides and Topocides in the Making

This article analyses the social and environmental concerns attached to three mining projects in Finland. The three case studies reveal a landscape of fears associated to the risks in mining reservations, ore explorations and mine expansions as well as practices of mine closing and post-production care. The critique reveals fears of rising local vulnerability, declining living conditions and shutdowns of communities (topocides), if also anxiety of serious environmental degradation (ecocides). The critical voices also contain dystopian visions where the mining provinces are feared to become sacrifice zones under the command of transnational mining companies and their shareholders. Moreover, the uncontrolled rise of global mineral demand fuelled by technological boost and urban consumption overshoot surfaces in the critical concerns.

Keywords: community worries, Ecocide Park, environmental concerns, landscapes of fear, mining conflicts, Pro Ylläs, Uranium Movement